

گزارش پژوهشي :

گذرگاه مرزي قائم-بوكمال ؛ مكاني فراتر از يك مرز

انديشگده اقتصاد مقاومتي |

گروه توليد و تجارت |

تير ماه ۱۳۹۹

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

گذرگاه مرزی قائم-بوکمال؛ مکانی فراتر از یک مرز

تجارت و تولید	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۳۹۹۰۴۳۱۰	شناسه:
۱۳۹۹/۰۴/۲۴	تاریخ انتشار:
سید حسن محفوظی موسوی	تهیه و تدوین:
محمد مهدی یزدانی	مدیر مطالعه:

تذکر مهم:

این گزارش صرفاً ترجمه متن گزارش اصلی به همراه برخی اصلاحات و ارائه اطلاعات بیشتر است. بدیهی است، تمام یا بخشی از گزارش اصلی خلاف واقع بوده و مورد قبول اندیشکده اقتصاد مقاومتی نیست. با این حال جهت حفظ امانت در ترجمه، حتی‌الامکان از تغییر در مفهوم گزارش پرهیز شده است.

خلاصه مدیریتی

این گزارش با نگاهی تاریخی به منطقه مرزی قائم-بوکمال به مسائلی از جمله فاصله اندک جغرافیایی بین روستاهای دو منطقه (تنها ۷ کیلومتر) و تشابه و ارتباطات فرهنگی-مذهبی مردمان ساکن در این مناطق می‌پردازد و اذعان دارد تا پیش از مرزبندی‌های رسمی جغرافیایی در دولت‌های بعث عراق و سوریه ساکنان این مناطق عملاً در کنار یکدیگر زیست می‌کرده‌اند.

نویسنده سپس با اتکا به مصاحبه‌های میدانی، از عشیره‌های بزرگ دو طرف مرز نام می‌برد و نقش عشیره‌ها در همراهی با دولت‌های مرکزی، همکاری با گروهک‌های تروریستی و تامین امنیت محلی را برمی‌شمارد؛ به عنوان مثال می‌توان به همراهی ساکنان منطقه در صنعتی‌سازی منطقه قائم و توسعه کشاورزی در منطقه بوکمال، همراهی برخی اعضای عشیره کربولی با القاعده عراق (۲۰۰۳)، تشکیل ائتلاف عشیره بومحل با آمریکا جهت مبارزه با القاعده، وجود برخی ساکنان بوکمال در رده‌های بالای گروهک داعش (۲۰۱۴)، تامین امنیت منطقه در مقابل داعش (گردان حمزه از عشیره بومحل و گردان فرات از عشیره کربولی) اشاره نمود.

در ادامه نویسنده از شبه‌نظامیان محور مقاومت که امنیت آن منطقه را در دست گرفته‌اند نیز نام می‌برد (کتاب حزب الله، کتاب الامام علی، سراپا الخراسانی، لواء المنتظر، کتاب انصار الحجت و...) و اشاره دارد که ساکنان منطقه به‌ویژه در منطقه قائم عراق احساس بهتری نسبت به تیپ لواء الطفوف (وابسته به مرجعیت عراق و غیرهمسو با ایران) دارند؛ به طوریکه شکایت‌های خود از سایر شبه‌نظامیان را به فرماندهان این تیپ ارجاع می‌دهند.

همچنین نویسنده از تصاحب زمین‌های کشاورزی منطقه توسط کتاب حزب الله و تبدیل آن به پادگان آموزشی و فعالیت‌هایی در زمینه قاچاق سوخت توسط شبه‌نظامیان نیز خبر می‌دهد و ادعا دارد شبه‌نظامیان حاضر در منطقه از قدرت و استقلال بالایی برخوردار هستند و در امور امنیتی، اقتصادی و حکومتی دخالت می‌کنند. همچنین به نقل از ساکنان این مناطق نوشته است که به ازای هر کامیون عبوری حامل سنگ آهک معادن عکاشات از مرز، شبه‌نظامیان وابسته به ایران مبلغ ۲ هزار دلار مالیات از رانندگان دریافت می‌کنند.

نویسندگان در ادامه با تاکید بر ضعف دولت مرکزی در این مناطق، قدرت بالای عشیره‌ها و استقلال عملیاتی شبه‌نظامیان، به نقل از ساکنان محلی می‌نویسد که به دلیل عدم وجود قانون و ساختاری یکسان بین شبه‌نظامیان، مردم منطقه توانایی تعامل با آن‌ها از دست داده‌اند و ترجیح می‌دهند در خارج از منطقه و استان به فعالیت‌های اقتصادی و مالی بپردازند.

این گزارش در ادامه خاطرنشان می‌کند وجود نظام امنیتی دوگانه در منطقه مرزی با قرارگیری نیروهای امنیتی دولتی در کنار شبه‌نظامیان، یک وضعیت ناپایدار ذاتی ایجاد کرده است. از طرف دیگر هسته‌های خاموش

داعش و افراطیان مذهبی کماکان در منطقه حضور دارند که این دو عامل سبب می‌شود ترس از ظهور مجدد داعش منطقی به نظر برسد.

گزارش با تاکید خاص بر نقش ایران در منطقه قائم-بوکمال اهداف ایران را چنین برمی‌شمارد:

- جلوگیری از ظهور مجدد داعش؛
- ایجاد گذرگاه زمینی ایران-عراق-سوریه-لبنان و کنترل و پایش محوله‌ها و مردم در مرز؛
- جلوگیری از تحرکات آمریکا و همپیمانان منطقه‌ای او در مناطق مرزی و سنی‌نشین علیه ایران؛
- تقویت نظامی حزب الله در لبنان و استقرار نیروهای ایرانی در سوریه و لبنان جهت مقابله با اسرائیل.

البته گزارش به حضور هزاران نیروی آمریکایی در منطقه نیز اشاره می‌کند و آن را از جمله نگرانی‌های اصلی ایران و متحدانش می‌داند. این گزارش اتفاقاتی همچون حملات آمریکا به مرز قائم-بوکمال، حملات متقابل نیروهای حشد، حمله به سفارت آمریکا در بغداد، حمله هوایی به شهیدان سردار قاسم سلیمانی و ابومهدی المهندس و همراهان آنان و در نهایت حمله موشکی ایران به پایگاه آمریکایی را سلسله وقایع مخاطره‌آمیزی می‌داند که می‌تواند این کشورها را تا آستانه جنگ پیش ببرد.

در انتها گزارش با بازخوانی مزایای اقتصادی-تجاری مرز قائم-بوکمال، ایران و گروه‌های همسو با محور مقاومت را متهم می‌کند که با توجه به بسته بودن سایر گذرگاه‌ها تنها شرکت‌های وابسته به آنان (عمدتا لبنانی، عراقی و سوریه) اجازه خواهند داشت به فعالیت‌های بازرگانی بپردازند. با این حال اعتراف می‌کند که بازگشایی مجدد گذرگاه مرزی جدا از سیاست‌گذاری‌های کلی، به اقتصاد محلی و اشتغال‌زایی جوانان بیکار منطقه کمک کرده است. همچنین وجود منابع گسترده طبیعی از جمله نفت، گاز، فسفر و گوگرد را در ادامه حضور ایران بی‌تاثیر نمی‌داند.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۵
فصل ۱. معرفی و مروری بر گذرگاه.....	۷
۱-۱- از جدایی تا در هم تنیدگی: مروری بر گذرگاه.....	۹
۱-۱-۱- تاریخچه و جغرافیای منطقه قائم و بوکمال.....	۹
فصل ۲. تحولات تروریستی و امنیتی در گذرگاه.....	۱۴
۱-۲- ظهور جهادگرایی افراطی پس از ۲۰۰۳.....	۱۴
۲-۲- تضعیف داعش و ظهور گروه‌های شبه‌نظامی تحت حمایت ایران.....	۱۹
۳-۲- نظامی شدن منطقه مرزی بوکمال-قائم.....	۱۹
فصل ۳. پیامدهای منطقه‌ای مرز قائم- بوکمال.....	۲۵
فصل ۴. نتیجه گیری.....	۳۴
منابع.....	۳۶

فهرست اشکال

شکل ۱. رمضان شلاش در کنار هنری دو جوونل، کمیسر عالی فرانسه در سوریه و لبنان.....	۱۰
شکل ۲. علم عشیره بومحل.....	۱۲
شکل ۳. صباح المحاوی، شیخ عشیره بو محل.....	۱۲
شکل ۴. ابو مُصعب الزرقاوی.....	۱۴
شکل ۵. پرچم القاعده عراق.....	۱۴
شکل ۶. پرچم داعش.....	۱۵
شکل ۷. صدام عمر حسین الجمل.....	۱۶
شکل ۸. خروجی ولایت الفرات.....	۱۷
شکل ۹. ورودی شهر بوکمال سوریه در ولایت الفرات.....	۱۷
شکل ۱۰. برخی گروه‌های شبه‌نظامی حاضر در منطقه قائم-بوکمال.....	۲۰
شکل ۱۱. بازگشایی رسمی گذرگاه قائم-بوکمال.....	۲۹

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱. مرز عراق و سوریه.....	۹
نقشه ۲. منطقه القائم در مرز عراق و سوریه.....	۱۱
نقشه ۳. موقعیت ولایت الفرات.....	۱۷
نقشه ۴. موقعیت میدان گاز عکاش.....	۲۱
نقشه ۵. سربازان ایالات متحده و شبه‌نظامیان مورد حمایت ایران در نزدیکی مرز عراق و سوریه.....	۲۷
نقشه ۶. بزرگراه بغداد-طربیل (مرز عراق و اردن).....	۲۸
نقشه ۷. مسیرهای بغداد به عرعر (در کشور عربستان).....	۲۸
نقشه ۸. گذرگاه ولید (عراق)-تنف (سوریه) و موقعیت آن نسبت به گذرگاه قائم-بوکمال.....	۳۰
نقشه ۹. گذرگاه ربیعه (عراق)-یعبیه (سوریه) و موقعیت آن نسبت به گذرگاه قائم-بوکمال.....	۳۱